Demokratik Modernite

Üç Aylık Düşünce ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın

Sayı: 39

Nisan-Mayıs-Haziran 2022

ISSN: 2147-1703

Gülistan Yayınları Adına Sahibi

Hasan Akbaba

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ramazan Yurttapan

Yayın Kurulu

Haydar Ergül

Leyla Atabay

Michael Löwy

Eşber Yağmurdereli

Nasrullah Kuran

Cengiz Çiçek

Fatma Özbay

Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması yayın kurulunun kararına bağlıdır.

Gülistan Yayınevi

İletişim
Kuloğlu Mah. Gazeteci Erol Dernek Sk.
No: 5 Daire:14 Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 293 95 98

Posta Kutusu: 308, Beyoğlu/İstanbul

www.demokratikmodernite.org
demokratikmodernite@gmail.com
facebook.com/demokratikmodernite1
twitter.com/dmodernite
instagram.com/demokratikmodernite

Kapak Tasarımı

Nesimi Aday

İç Mizanpaj

Saliha Aras

Abonelik Koşulları

Yıllık Abonelik Bedeli: 120 TL (Kargo Dahil)
Yurtdışı Abonelik Bedeli: 80 Euro (Kargo Dahil)
Türkiye İş Bankası
Rıhtım-Kadıköy Şubesi / Hasan Akbaba
Hesap No: 1025-4228406
IBAN: TR 63 0006 4000 0011 0254 2284 06

Basım Yeri
Ceylan Matbaacılık Reklam Film
Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. 318 Güven San. Sit.
B Blok Zeytinburnu, İstanbul
Tel: 0 212 613 10 79

Vekâlet Savaşları ve Ortadoğu'da Çatışmaların Dönüşümü

Ayhan Işık

Bu kısa makale vekâlet savaşlarının (Proxy War) genel bir tanımını ve son yıllarda Türkiye'nin dönüşen savaş stratejisinde vekâlet savaşlarının yerini tartışmayı amaçlamaktadır. Vekâlet savaşlarını tartışmadan önce savaş terimine dair birkaç vurgu yapılabilir. Modern dönemde "Savaş Üzerine" adlı çalışmasıyla bilinen Clausewitz, savaşı, düşmana karşı irademizi yerine getirmeye zorlayan bir şiddet eylemi ve siyasetin farklı araçlarla devamı olarak tanımlamıştı.[1] Son iki asırdır devletler, gruplar, inançlar arasındaki çatışmalar bu iki kısa ifadenin farklı türevleri üzerinden tanımlanmaktadır. Benzer biçimde savaş ve çatışma kavramları günümüzde hâlâ ciddi anlamda tartışma konusudur. Fakat siyasetin farklı araçlarla devamı ve "düşmana" şiddet eylemleri ile iradeni kabul ettirme biçiminde basitleştirilebilecek bir ifadedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle iki kutup arasındaki siyasal ve askeri çatışmalar, çekişmeler "Soğuk Savaş" olarak adlandırıldı. Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşlar yeniden tanımlanmaya çalışıldı. Mary Kaldor ve birçok araştırmacı Soğuk Savaş sonrası çatışmaları hibrid savaş, dejenere savaş, küçük savaş, düşük yoğunluklu savaş gibi farklı adlandırmalarla konvansiyonel savaş dışındaki savaş/çatışma türlerini adlandırmaktadır. Kaldor, bunlara genel itibariyle yeni savaşlar (new wars) demektedir.[2] Savaşın böylesi farklı isimlerle adlandırılmasına eleştirel yaklaşan M. L. R. Smith, Clausewitz'in savaş tanımının yeterli olduğunu, diğer tanımların hem savaşlardaki birer taktik olduğunu hem de tanımlamayı karmaşıklaştırdığını iddia etmektedir.[3] Bu tartışmalara rağmen, savaşların etkisini, nedenlerini, sonuçlarını, karmaşıklığını alt kategorilere bölerek basitleştirmek çatışmaların doğasını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Hem devletlerarası savaşların, hem iç savaşların, hem taşeron gruplar ve paralı askerler eliyle yürütülen savaşların karakteristik özelliklerini savaşın genel tanımının altında ayrıştırıcı özellikleriyle vurgulamak önemlidir. Bu savaş türlerinden biri de bu yazının konusu olan vekâlet savaşlarıdır. Spesifik olarak vekâlet savaşlarına odaklanmanın birçok sebebi olabilir, fakat bunlar arasında son yıllarda Ortadoğu'daki çatışmalara asıl karakterini veren çatışma türü olması temel nedendir.

Vekâlet Savaşı Nedir?

Oxford Politika Sözlüğü vekâlet savaşlarını kısaca şöyle tanımlamaktadır: Üçüncü bir tarafın, tercih ettiği taraf lehine stratejik sonucu etkilemek için önceden var olan bir savaşa dolaylı olarak müdahale ettiği çatışmalardır. Dolayısıyla, vekalet sıfatı ile kastedilen mevcut çatışmanın dinamiği dışında bir devlet veya devlet dışı aktör olan bir destekçi ile destekçinin silah, eğitim ve finansman kanalıyla seçtiği vekiller/gruplar arasındaki ilişkiyi tanımlar. Kısacası, vekâlet savaşları, kendi stratejik hedeflerini ilerletmek isteyen ancak aynı zamanda doğrudan, maliyetli ve kanlı bir savaşa girmekten kaçınan devletlerin ve devlet dışı aktörlerin direkt dahil olabilecekleri savaşların yerini almaktadır.[4] Öte yandan vekâlet savaşları konusunda literatüre kayda değer bir katkı sağlayan Andrew

1 Carl von Clausewitz, On War, First Edition (Princeton University Press., 1976).

2 Mary Kaldor, New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era, 3rd edition (Stanford, California: Stanford University Press, 2012).

3 M. L. R. Smith, "Guerrillas in the Mist: Reassessing Strategy and Low Intensity Warfare," Review of International Studies 29, no. 1 (January 2003): 19–37.

4 Garrett W. Brown, Iain McLean, and Alistair McMillan, The Concise Oxford Dictionary of Politics and International Relations, 4th edition (Oxford, United Kingdom: Oxford University Press, 2018).

Mumford, vekâlet savaşını, stratejik sonucu etkilemek isteyen üçüncü tarafların bir çatışmaya dolaylı katılımı olarak tanımlıyor.[5]

Vekâlet Savaşları Neden Tercih Edilir?

Savaşları tetikleyen ekonomik, ideolojik, siyasi, askeri düzeyde çok farklı etkenin varlığından bahsedilebilir. Alanın uzmanı araştırmacılar ise, vekâlet savaşlarının konvansiyonel savaşlara tercih edilmesinde İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki Soğuk Savaş döneminde yaşanan siyasal ve askeri dönüşümün etkili olduğunu iddia etmektedir. Şöyle ki, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi, güvenlik açısından yeni bir çağı, nükleer silahlar çağının başlamasını da beraberinde getirdi. Bu ise devletler arasındaki savaş tehlikesinin ve yaratacağı muhtemel yıkımın artık çok daha büyük olabileceği anlamına geliyordu. Dolayısıyla özellikle Soğuk Savaş'ın tarafı olan devletler alternatif arayışlara yöneldiler. Soğuk Savaş'ın küresel ölçekteki etkisi, yirminci yüzyılın ortalarından itibaren, vekâlet savaşlarına katılmanın, süper güçlerin-devletlerin etkilerini gösterebilecekleri ve her iki kutba dahil olmayan bazı bölgelerde çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışabilecekleri uygun bir araç olarak ele alındı.[6] Vladimir Rauta, vekâlet savaşları kavramını analiz ederken Soğuk Savaş dönemi askeri müdahale kavramıyla ilişkilendirmektedir.[7] Buradan kasıt özellikle büyük güçlerin diğer ülkeleri "kurtarma", "demokratikleştirme", "özgürleştirme" amaçlı gerçekleştirdiği askeri müdahalelerdir. Farklı tanımlar ve analizler olsa da vekâlet savaşlarının büyük oranda İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük güçlerin doğrudan çatışmalara girmek yerine üçüncü gruplar eliyle siyasal şiddetin dolaylı olarak kontrolünü sağlamaya çalışmalarıyla gündeme geldiği söylenebilir.

Bununla birlikte son dönemlerdeki değişiklikler hesaba katılarak vekâlet savaşlarına, geleceğin çatışma ve savaş yöntemi olarak bakılıyor. Mumford çalışmasında bunu dört temel başlık altında tartışıyor: İlk olarak Batı'da büyük ölçekli savaşlara karşı ilgiyi azaltan çağdaş bir Vietnam Sendromunun ortaya çıkması; ikincisi, günümüz çatışmalarında özel askeri şirketlerin öneminin giderek artması; üçüncüsü, siber uzayın, internetin dolaylı bir çatışma alanı olarak artan kullanımı; son olarak da Çin'in küresel bir süper güç olarak yükselişi.[8] Bunların yanında farklı birçok etken de mevcuttur. Günümüz çatışmalarına bakıldığında devletler arasındaki çatışmalardan ziyade ağırlıklı olarak vekiller ve taşeronlar aracılığıyla çatışmaların yürütüldüğü söylenebilir. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı işgal saldırıları ve ardından başlayan savaş, iki devletin savaşı gibi görünse de her iki tarafta vekil güçlerin, paralı askerlerin ve paramiliter grupların yer aldığını görebiliyoruz. Rusya hem Çeçenlerden oluşan milisleri hem de Suriye'den kimi grupları savaşta kullanıyor. Ukrayna ise dünyanın farklı bölgelerinden gelen gönüllü-paralı askerlerden ve gruplardan destek görüyor. Dolayısıyla yeni savaş tarzını tanımlarsak eğer, resmi askeri birliklerin, paralı ve gönüllü vekil grupların ve paramiliter grupların iç içe olduğu hibrid bir savaş tarzı olduğunu söyleyebiliriz. Mumford, geçmişteki ve günümüzdeki vekâlet savaşlarının dinamiklerini şekillendiren aktörler arasında dört tanımlanabilir ilişki türü olduğu iddia ediyor: a) bir devletin başka bir devleti kullanması, b) bir devletin devlet dışı bir aktörü kullanması, c) devlet dışı bir aktörün bir devleti kullanması ve d) devlet dışı bir aktörün, başka bir devlet dışı aktörü kullanması.[9] Dolayısıyla vekalet savaşları ile sadece devletlerin daha zayıf devletleri ve devlet dışı aktörleri kullanması değil, devlet dışı kimi aktörlerin de devletleri kullandığı oldukça karmaşık bir ilişki-savaş yöntemine işaret edilmektedir.

Türkiye ve Ortadoğu'da Vekâlet Savaşları

Jeostratejik konumundan kaynaklı Soğuk Savaştan günümüze dek vekâlet savaşlarının en fazla gerçekleştiği bölgelerden biri de Ortadoğudur.

Irak, Libya, Suriye, Yemen vekâlet savaşlarının günümüzde yürütüldüğü ülkelerdendir. Bu ülkelerde devam eden iç çatışmalarda hem İran, Türkiye, Suudi Arabistan, İsrail, Katar gibi bölge ülkeleri, hem de NATO ve Rusya gibi küresel anlamda güçlü ittifaklar ve devletler farklı grupları desteklemektedir. Böylelikle bu güçler, hem belli bir bölgede ekonomik çıkarlarını,

5 **Andrew Mumford, Proxy Warfare (Polity Press, 2013), 1.**

6 **Mumford, 3.**

7 **Vladimir Rauta, "'Proxy War' - A Reconceptualisation," Civil Wars 23, no. 1 (January 2, 2021): 1–24, https://doi.org/10.1080/13698249.2021.1860578.**

8 **Mumford, Proxy Warfare, 77.**

9 **Mumford, 45.**

hem siyasal arzularını, hem de ideolojik tarafgirliklerini çatışan gruplardan birini destekleyerek veya diğer bir gruba karşı gelerek savaşa dahil olmaktadırlar. Bu çatışmaları ve çatışmalardaki aktörleri listelemek oldukça uzun ve karmaşık olmakla birlikte ayrı bir çalışmanın konusudur. Fakat burada kısaca Türk devletinin Rojava ve Suriye'deki çatışmalara vekil gruplar üzerinden dahlini vurgulamak yeterli olacaktır.

2010 yılının sonu itibariyle Tunus'ta başlayan 'Arap Baharı' eylemlerinin 2011'in Mart ayından itibaren Suriye'ye yayılması ve kısa bir süre içinde oluşan toplumsal muhalefete karşı rejimin sert biçimde karşılık vermesi ile ülkede iç savaş başladı.[10] Suriye nüfusunun yaklaşık yüzde 15'i kadar olan ve Suriye'de hem teritoryal hem de siyasal herhangi bir hakka sahip olmayan hatta bir kısmının kimlikleri dahi olmayan Kürtler, bu iç savaş sırasında yaşadıkları bölgelerde kantonlar ilan ettiler ve özerk yönetimler kurdular.[11] Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki Ortadoğu'nun yeniden-oluşum sürecinde, 'resmi' olarak Suriye sınırları içinde kalan Batı Kürdistan (Rojava), Kürtlerin yaşadığı parçalar arasında nüfus itibariyle en küçüğüdür. Dolayısıyla bir iç savaş sırasında Rojava'daki Kürtlerin bunu kendi kaderini tayin edecek bir imkâna dönüştürmesi, en çok da yüz yıllık Kürt siyasetini inkâr ve katliamlar üzerine kurmuş Türk devlet elitlerini telaşa düşürdü. Türkiye'nin Suriye iç savaşına dahli temel itibariyle Kürtlerin bir statü elde etmesini engellemek iken diğer bir amacı da Esad rejiminin yıkılmasını sağlamak ve desteklediği Sünni grupları iktidara taşımaktı. Dolayısıyla Türk devleti iki yönlü olarak Suriye iç savaşına dahil oldu. İlk olarak, ordusuyla doğrudan operasyonlar yaparak Suriye'nin kuzeyini ve batısını ve Kürtlerin yaşadığı Rojava'nın bir kısmını işgal etti.[12] Bu Türkiye'nin Suriye iç savaşına direk dahliydi. Türk devletinin diğer bir yöntemi de Suriye'deki kimi silahlı grupları destekleyerek ya da yeni gruplar kurarak bir vekâlet savaşının aktörü olmaktı. Türk devletinin bu iki stratejisi iç içe yürütüldü. Bu vekâlet savaşlarında Türk otoriteleri Suriye'deki farklı grupları destekledi. Daha açık bir ifadeyle vekil güçleri savaştırdılar. Bu gruplar arasında Özgür Suriye Ordusu gibi Batı ittifakının uzun süre silah, teçhizat ve eğitim desteği sağladığı gruplar da vardı ve bunlar Türk devletinin kontrolüne girdi. Türk devleti ile birlikte hareket eden ve IŞİD/DAİŞ ile aralarında sadece nüans farkı bulunan kimi radikal İslamcı gruplar vardı. Bu grupların (DAİŞ dahil) Türk devleti tarafından direkt ya da dolaylı desteklendiği iddiaları farklı çevrelerce çok tartışıldı. Her iki DAİŞ liderinin Türkiye'nin kontrol ettiği bölgelerde gerçekleştirilen operasyonlarda öldürülmesi de bunun göstergelerinden biridir.[13] Son olarak Erdoğan hükümeti hem Suriye'deki Türkmenlerden hem de Türkiye'den giden radikal milliyetçi ve İslamcı kişilerden oluşan Sultan Murad Tugayları gibi direkt Türk devletinin güdümünde olan kimi grupları destekledi.[14] Dolayısıyla Rojava, hem Türkiye'nin vekâlet savaşında desteklediği güçlerin hem de Türkiye'den gönderilen paramiliter grupların iç içe geçtiği, kesiştiği bir alanı ifade ediyor. Genel itibariyle iç savaşlarda devlet yanlısı pozisyonlarıyla muhalif gruplara karşı kullanılan paramiliter gruplar, Türkiye'nin Rojava işgalinde sınır dışına da ihraç edilerek Türk ordusunun yanında vekil gruplarla birlikte hareket etmeye başladılar.

Bununla birlikte Türkiye'nin Suriye'deki ve hatta Libya ve Karabağ'daki vekâlet savaşlarını organize ettiği iddia edilen SADAT isimli, hükümete yakın İslamcı organizasyon / özel güvenlik şirketi de bu süre zarfında adından en fazla söz ettiren kurumlardan biri oldu. SADAT, silah kaçakçılığından Suriye ve Türkiye'deki İslamcı ve milliyetçi grupların eğitimine kadar hakkında birçok iddianın olduğu şirketlerden biridir.[15] SADAT'ın internet sayfasında yer alan "vekâlet savaşı" başlıklı yazıların birinde şöyle bir ibare yer almaktadır: "SADAT Savunma, bir savunma danışmanlık şirketi olmasına karşın batılı emperyalist ülkelerin özel askeri şirketleri gibi girdikleri ülkelerde kan ve gözyaşı ekmeyip, barış ve huzurun teminatı olarak faaliyet göstermektedir." İronik biçimde Batılı ülkelerin farklı bir ülkeye operasyonları emperyalizm

10 "Why has the Syrian war lasted 11 years?," BBC News, March 15, 2022, sec. Middle East, https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35806229.

11 Fehim Taştekin, Rojava Kürtlerin Zamanı (Maya Verlag, 2021).

12 Thomas Schmidinger, Battle for the Mountain of the Kurds: Self-Determination and Ethnic Cleansing in Rojava (PM Press, 2019).

13 Fehim Taştekin, "Kureyşi Operasyonu Türkiye'yi Açığa Düşürdü," Al-Monitor, October 2, 2022, https://www.al-monitor.com/tr/originals/2022/02/us-raid-raises-questions-turkeys-commitment-vs-islamic-state.

14 Khayrallah Al-Hilu, "Afrin Under Turkish Control: Political, Economic and Social Transformations," Technical Report (European University Institute, 2019), https://doi.org/10.2870/136668.

15 Hay Eytan Cohen Yanarocak and Jonathan Spyer, "Erdoğan's Private Armies," Middle East Forum, accessed March 19, 2022, https://www.meforum.org/61963/turkish-militias-and-proxies.

olarak tanımlanırken kendi operasyonları ise barış ve huzurun teminatı olarak sunuluyor. Paralı askerler ile paramiliter grupları birbirinden ayıran temel kıstas, birinin tamamen ekonomik motivasyonlu, diğerinin de ekonomik çıkar elde etse de ideolojik motivasyonlu olmasıdır.[16] Dolayısıyla hem SADAT'ın alıntılanan vekâlet savaşı tanımında hem 'hizmet' götürmeye niyetlendiği bölgelere bakıldığında hem de kendisini Batılı paralı askerlerden, özel güvenlik şirketlerinden ayırma kriterleri dikkate alındığında eylemlerindeki ana motivasyonunun ideolojik olduğu söylenebilir.

Ayrıca SADAT'ın sadece Türkiye'nin farklı illerinde değil, yurtdışında da çeşitli eğitim kampları kurarak özel harp konusunda eğitim verdiğine yönelik birçok tartışma, iddia ve bulgu bulunmaktadır.[17] Milliyetçi mafya lideri Sedat Peker de açıklamalarında kendisi dışında SADAT'ın Suriye'deki iç savaşta Türkiye'nin desteklediği gruplara silah sattığını iddia etmişti.[18] Bunun yanında 2022 Ocak ayında eski bir askerin bir röportajda ifade ettiği üzere, Türk devletinin vekâlet savaşlarında sadece SADAT'ı değil, farklı (Atatürkçü) grupları da kullandığını göstermektedir.[19]

Sonuç

Vekâlet savaşları, üçüncü bir tarafın, siyasal, ekonomik, ideolojik ve askeri nedenlerden ötürü süregiden bir savaşa dahil olması ve ağırlığını bir tarafın lehine koymasıdır. Bu savaşlar, birkaç açıdan bölgesel ve küresel güçlerin çatışmalara dahil olmasına sebebiyet vermektedir. Bunlardan biri ekonomik çıkarlardır. Çatışmalara dahil olan görece daha etkili olan güç, kendi ordusunu öne sürmektense sahada yer alan başka bir gücü ya da yakın bölgelerden devlet veya devlet dışı başka güçleri destekleyerek, teşvik ederek ya da zorlayarak çatışmalara dahil olmaktadır. Bunun temel sebebi vekâlet savaşının konvansiyonel bir orduyu savaştırmaktan görece daha ucuz olmasıdır. Ek olarak, Alex Marshall'ın makalesinde belirttiği gibi, vekâlet savaşlarının aynı zamanda kara para aklama alanlarına da dönüşmesidir.[20] Dolayısıyla böylesi güçler eliyle, işgal edilen alanlardaki zenginlikler de yağmalanabilmekte ve kontrol dışı bir gelir elde edilmektedir. İkinci etken, hukukidir. Vekil güçler eliyle yürütülen çatışmalar, Türkiye'nin Afrin örneğinde görüldüğü gibi, etnik temizlik ve zorla yerinden etmeye kadar varabiliyor. Türkiye düzenli ordusu ve paramiliter gruplarıyla bu işgale katılmış olsa da, asıl görünen güçler vekil gruplardır ve Afrin'in pratik anlamda işgali bu güçler eliyle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla ileride Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin gündemine gelebilecek bir hukuki sorunla karşılaşmamak için vekil güçlerin kullanılması çatışmalara dahil olan üçüncü tarafı, yani Türkiye'yi hukuki sorumluluktan uzak tutma amaçlıdır. Vekâlet savaşlarında görece daha güçlü bir grubun-devletin dahil olmasının diğer bir ise nedeni ideolojiktir. Türkiye'nin Suriye'deki radikal Sünni grupları desteklemesi, benzer biçimde İran'ın Suriye devleti ve Sünni olmayan grupları desteklemesi bu ideolojik desteğe örnek gösterilebilir. Bunlara ek olarak Türk devletinin yüz yıllık Sünni-Türklük üzerine inşa ettiği devlet ideolojisi de çoğunlukla gayrimüslim nüfus ve Kürt inkarı üzerinden oluşturulmuş ve devam ettirilmiştir. Dolayısıyla devletin Rojava'ya yaklaşımı ve kullandığı vekil güçlerle ilişkisini belirleyen kriterlerden biri de bu ideolojik tutumu ve bunu sürekli besleyen Kürt inkarıdır. Sonuç olarak, oluşturulmuş yapay uluslar, kültürel ve sosyolojik anlamda gerçeği yansıtmayan siyasi sınırlar, demokratikleşememiş otoriter siyasi yapılar, birlikte yaşama koşullarını oluşturamamış etnik ve dini gruplar, enerji kaynaklarından kaynaklı küresel müdahaleler Ortadoğu'yu sürekli çatışma alanı haline getiriyor. Geçmişte ağırlıklı olarak devletler arası gerçekleşen çatışmalar, günümüzde büyük oranda vekalet savaşlarına dönüşmüş durumda. Dolayısıyla sadece Kürdistan meselesi değil, Ortadoğu'daki birçok meselenin çözümü hedefleniyorsa, vekalet savaşlarının ve bunun sürmesine sebep olan girift ilişkilerin tüm derinliğiyle analiz edilmesi gerekmektedir.

16 Ayhan Işık, "The Emergence, Transformation and Functions of Paramilitary Groups in Northern Kurdistan (Eastern Turkey) in the 1990s" (PhD Dissertation, Utrecht, Utrecht University-Department of History and Art History- Political History, 2020).

17 Caner Taşpınar and Ersin Eroğlu, Gölge Ordu SADAT'ın Sır Perdesi Aralanıyor (Kırmızı Kedi Yayınevi, 2022).

18 "Sedat Peker'in Iddialarına Sadat'ın Yanıtı Ne Oldu, Bayırbucak Türkmenleri Ne Diyor?," BBC News Türkçe, accessed March 21, 2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57301656.

19 Aytunç Erkin, "Atatürkçüyüm! Para Kazanmak Için Eğitim Verdim! Profesyonelim," https://www.sozcu.com.tr, January 20, 2022, https://www.sozcu.com.tr/2022/yazarlar/aytunc-erkin/ataturkcuyum-para-kazanmak-icin-egitim-verdim-profesyonelim-6899153/.

20 Alex Marshall, "From Civil War to Proxy War: Past History and Current Dilemmas," Small Wars & Insurgencies 27, no. 2 (March 3, 2016): 183–95, https://doi.org/10.1080/09592318.2015.1129172.